

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE EL LÈXIC DEL CATALÀ DE TOLBA (OSCA)¹

INTRODUCCIÓ

Com és ja ben sabut, a l'Aragó existeix una zona coneguda comunament com a *Franja Oriental d'Aragó* —*Franja de Ponent*, des del punt de vista del Principat— en la qual es parla català de tipus nord-occidental i que comprèn les comarques de la Ribagorça, la Llitera, Baix Cinca, Baix Aragó-Casp, Baix Aragó i Matarranya.

Aquesta zona, regió de frontera amb els dominis lingüístics aragonès i castellà, es divideix des d'una perspectiva lingüística en dues parts ben diferenciades: una, des dels Pirineus fins a Sant Esteve de Llitera, on la transició és molt gradual i les isoglosses que defineixen els trets d'una llengua i d'una altra s'encreuen contínuament, i una altra part, de Tamarit de Llitera cap al sud, on el pas del català al castellà es produeix de manera sobtada i les isoglosses que separen una llengua de l'altra discorren, en paral·lel, sense interferències. Per explicar aquesta divisió hem de retrocedir fins a l'època de la Reconquesta: les terres reconquerides fins al començament del segle XII mantingueren llur dialecte primitiu, procedent de l'evolució autòctona del llatí, però les localitats ocupades posteriorment, com Tamarit (1145), Fraga o Mequinensa (1149), adoptaren la llengua dels nous pobladors vinguts del nord (veg. Martín Zorraquino/Fort Cañellas 1996: 293-304, per a una caracterització de la frontera catalanoaragonesa).

Entre totes les poblacions que es localitzen dins de la zona fronterera de transició gradual, hem decidit de posar l'atenció sobre la població ribagorçana de Tolba. El motiu principal rau en el fet que aquesta apareix inclosa com a

1. La recerca que presentem en aquesta comunicació s'ha dut a terme dins del projecte de tesi doctoral intitulat *Las hablas de la Baja Ribagorza Oriental: estudio lingüístico*, dirigit pel Dr. Javier Giralt Latorre i finançat per la Diputación General de Aragón (DGA) mitjançant una beca predoctoral d'ajuda a la recerca amb referència B090/2006. Així mateix, aquest projecte forma part de les línies de recerca promogudes pel Grupo de Investigación del Catalán en Aragón (GRI-CAR), grup d'investigació emergent de la DGA amb referència H50-2007.

punt d'enquesta tant en l'*Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y La Rioja (ALEANR)* com en l'*Atlas Lingüístico del Domini Català (ALDC)*² i, a més, forma part de la zona d'estudi del nostre projecte de tesi doctoral, consistent en l'estudi de la parla viva dels municipis de Benavarri, Tolba i Viacamp i Lliterà (Baixa Ribagorça oriental).³

L'objectiu d'aquesta comunicació és fer una aproximació general al lèxic del català de Tolba⁴ i fer-ne una petita descripció servint-nos de les dades proporcionades pels dos atlas suara esmentats i d'aquelles que hem recollit personalment. L'*ALEANR* consta de 1.758 mapes, a més dels abundosos materials no cartografiats, dividits en dotze volums. L'*ALDC* és encara en procés d'elaboració, però a hores d'ara ja se n'han publicat quatre volums.⁵ Els tres primers volums reuneixen un total de 739 mapes i 83 llistes de materials no cartografiats. El qüestionari lèxic de la nostra recerca doctoral inclou 3.823 preguntes. Atès que una contribució d'aquesta mena requereix una gran capacitat de síntesi i que el cabal lèxic que aporten les tres fonts, com hem vist, és ingent, hem considerat adient reduir el corpus disponible. Així, doncs, hem triat només aquelles entrades els conceptes de les quals són coincidents i compten almenys amb una resposta en cada una de les tres fonts.

Una vegada determinats els materials, és el moment d'encetar-ne l'anàlisi. En primer lloc, amb l'ajuda del *DIEC*, del *DCVB*, de l'*ALDC*, de l'*ALEANR* i del *DRAE*, hem dividit les respostes en tres grups segons siguin paraules pertanyents al fons tradicional català, castellanismes o aragonesismes, alguns exemples dels quals comentarem més endavant. En segon lloc, havent classificat els diferents mots, passarem a fer una comparació entre cada una de les fonts utilitzades, per tal de veure l'evolució del parlar a través del temps i comprovar si s'hi han produït canvis de relleu en els darrers anys. Finalment, com a apèndix, hem inclòs el repertori de totes les respostes que hem utilitzat.⁶

2. Els codis assignats a Tolba són el 102 per a l'*ALDC* i l'Hu404 per a l'*ALEANR*.

3. Un altre motiu —i no menys important— és fer un petit homenatge a tots els veïns de Tolba, que em van acollir com un més del poble durant els temps en què hi vaig viure. Vull donar les gràcies molt especialment a Pablo Llaquet Montanuy, Mercedes Quintillà Manzana, Josefa Solana Sorigué, Ángeles Moranchó Miranda i Pilar Ferraz Borrás, perquè, havent-me ensenyat a parlar la llengua de llurs avantpassats, m'han fet coneixedor d'una part ben important de la cultura del nostre país, l'Aragó, i, sobretot, perquè de bons informadors han esdevingut millors amics.

4. Per a una petita descripció dels trets més importants del català ribagorçà, dialecte en què s'inclou la parla de Tolba, veg. Veny (2002: 100-103).

5. Només hem fet servir els tres primers volums de l'obra perquè el quart ha estat publicat quan ja havíem acabat l'estudi.

6. Quant als criteris ortogràfics emprats en l'adaptació de les transcripcions originals, hem seguit els criteris de Viruete-Erdozáin (2007-2008), amb una petita variació pel que fa al vocalisme tònic, on només indiquem l'obertura vocàlica quan la vocal tònica rep l'accent tònic, i a la representació dels fonemes castellans /x/ i /θ/, escrits amb els grafemes de la llengua d'origen, però en cursiva, és a dir, *j*, *c* i *z*.

I. ELS MOTS DEL CATALÀ DE TOLBA

Amb les respostes de les 264 entrades que hem triat, hem obtingut un total de 414 mots. D'aquests, 339 pertanyen al lèxic patrimonial de la llengua catalana (81,89%), altres 72 són castellanismes (17,39%) i només 3 són aragonesismes (0,72%). Passem, a continuació, a comentar breument algunes de les formes de cada un dels tres grups en què hem dividit els mots del nostre corpus.

1. *Paraules del fons tradicional català*

Dels 339 mots de filiació catalana, un bon nombre d'aquests són generals a tot el domini lingüístic com, per exemple, *pestanyas* (4), *trena* (5), *cllatell* (6), *galta* (10), *gola* (18), *cama* (29), *cuixa* (30), *badallar* (38), *geperut* (57), *coix* (59), *tartamut* (61), *bony* (63), *mitjas* (82), *armari* (102), *foc* (109), etc.; d'altres són propis del català occidental, com ara *melic* (23), *espill* (103), *xic* (246), etc., o comunes a tot l'occidental i el balear, com són *faldetas* (76), *bres* (105), *banyá's* (229), *eixugar* (230), etc.; més pròpiament nord-occidentals són *caninas* (12), *silló* (131) o *revolví* (222).

Més interessants resulten aquells vocables amb una extensió més restringida. Per a designar la 'parpella' trobem a la nostra font, a banda del castellanisme *pàrpados* (3), la forma més autòctona *palpa* (3). Al DCVB apareix com a variant dialectal de 'parpella' sense indicar-ne l'extensió, però gràcies al mapa 15 de l'ALDC i a la làmina 1141 de l'ALEANR comprovem com només es localitza en punts del català nord-occidental.⁷

Una altra paraula molt característica és *torterol* 'turmell' (32), variant que s'estén sobretot per l'Aragó catalanòfon (cf. ALDC, 92) i que no apareix fora del domini lingüístic català.⁸ Malauradament, tot i sent una paraula encara prou viva en el parlar de Tolba, està patint un fort retrocés a favor del castellanisme *tobillo*.

Finalment, volem comentar el mot *brenda* (139), que correspon a l'àpat que hi ha entre el dinar i el sopar. Crida l'atenció el manteniment del grup *-nd-*, aliè a l'evolució pròpia de la llengua catalana, la qual cosa podria fer pensar en un tret aragonès. El mapa 378 de l'ALDC testimonia una forma *brena* estesa per punts del Matarranya (130, 131, 132, 136 i 137), però cap cas de *brenda*. És en la làmina 1055 de l'ALEANR on en trobem dos casos: a Tolba (Hu404) i a La Puebla de Castro (Hu403), població ribagorçana pertanyent al domini lin-

7. Al mapa 15 de l'ALDC apareixen les formes *palpas* (99, 102 i 108), *palpes* (95, 106 i 107) i *parpes* (111). A la làmina 1141 de l'ALEANR hi ha *palpa de l'ull* (Hu404 i 408) i *parpa* (Hu407).

8. A la làmina 1684 de l'ALEANR només hi ha *torterol* als punts catalanoparlants Hu205, 401, 402, 404, 408, 602 i Te204.

güístic aragonès. El fet que aquesta variant no s'atesti en altres punts aragonesos fa pensar que no som davant d'un aragonesisme, sinó, més aviat, davant d'una possible interferència puntual del cast. *merienda* o, fins i tot, d'un error de transcripció.

2. Castellanismes

Com és habitual en les llengües minoritzades —i el català parlat a l'Aragó encara ho és— el nombre de paraules que passen de la llengua de prestigi, en el nostre cas el castellà, a la llengua autòctona és molt elevat i el parlar de Tolba no n'és l'excepció. Dins d'aquests manlleus castellans, podem distingir-ne dos tipus: d'una banda, els que presenten una fonètica fidel a la llengua d'origen⁹ i, d'altra, els que han estat adaptats a la fonètica del parlar local.¹⁰

Pertanyen al primer grup els següents mots: *cejas* (2), *pàrpados* (3), *sesos* (7), *juício* (13), *codo* (20), *cadera* (27), *nalga* (27), *tobillo* (32), *panyuelo* (42), *arrojar* (44),¹¹ *hipo* (45), *alentar* (46), *escalofrio* (48), *laganya* (51), *paperas* (53), *muletas* (60), *arroyo* (62), *callos* (69), *viso* (77), *sinaguas* (77), *canzoncillos* (79), *pendientes* (84), *palanganero* (99), *palangana* (100), *cuna* (105), *colxon* (106), *barrenyo* (108), *xispa* (117), *parrillas*, *esparrillas* (124), *espumadera*, *espumadora* (126), *vela* (127), *torcida* (128), *fuelle*, *juente* (138), *tortilla* (140), *esponja* (141), *esparto* (141), *basura* (151), *grieta* (156), *cortejar* (161), *comadrona* (168), *partera* (168),¹² *jamelos* (170), *bautizo* (171), *sacar* (174), *padrastró* (177), *primo* (179), *padrino* (182), *abuelo* (182), *pàrroco* (188), *monaguillos* (191), *bautismal* (195), *bautismo* (195), *bautizar* (195), *almas* (202), *otonyo* (213), *raio* (231), *rellampaguear* (233), *arco* (234), *escarxa* (237), *xarco* (249), *nieto* (253), *verano* (261) i *avorto* (169).

Les formes del segon grup, és a dir, aquelles que han estat adaptades fonèticament són: *ancia* (11), *llimpllà's* (41), *salpullit* (62), *cançoncillos*, *calçoncillo* (79), *pedientes* (84), *colxó* (106), *torcida* (128), *cutxill* (137), *recocina* (142), *canyut* (147), *solteró* (162), *llibrar* (167)¹³ i *bautisar* (195).

9. És clar que també n'hi ha que mantenen la fonètica castellana, perquè és totalment compatible amb la catalana.

10. En algunes formes s'atesten tant variants adaptades com sense adaptar. En aquests casos, a efectes de quantificar el nombre de castellanismes, les hem considerades com una única forma.

11. Com podem veure al mapa 127 de l'ALDC és un castellanisme molt difós per tot el domini, sota les variants *arrojar*, *rojar* i *nújar*. Gràcies a la làmina 1227 de l'ALEANR, però, comprovem com, amb aquest significat, el mot és d'ús marginal a l'Aragó no catalanòfon, Navarra i la Rioja.

12. Tant el DIEC com el DCVB (s.v. *partera*) la defineixen com a 'dona o femella que fa poc que ha parit'. Tanmateix, ací *partera* vol dir 'llevadora'; per això considerem aquest mot com un castellanisme.

13. Al mapa 476 de l'ALDC només apareix a Tolba (102). A la làmina 1286 de l'ALEANR

3. *Aragonesismes*

Si els castellanismes els hem considerats clarament com a manlleus d'una altra llengua, no hem d'entendre d'aquesta manera el concepte d'aragonesisme, almenys, pel que fa al ribagorçà. Com va dir el prof. Veny (1991: 100) en la seva ponència del I Simposio Internacional de Lingüística Aragonesa celebrat a Saragossa l'any 1988: «hom oblida amb massa freqüència que en dialectes constitutius de dues llengües es produeixen fenòmens de *continuum*, és a dir, que trets fonètics, morfosintàctics o lèxics formats a partir d'un fons llatí, modificat pel substrat o algun altre factor, són compartits totalment o parcialment per dos dominis lingüístics adjacents».

Segons això, moltes paraules que comparteix el ribagorçà amb l'aragonès —i que no apareixen a la resta del domini català— no han de ser tingudes per manlleus, sinó, més aviat, per mots propis a causa del fet de la continuïtat d'àrea lingüística. Així, doncs, hem inclòs dins d'aquesta etiqueta aquelles paraules que s'usen en aragonès o en castellà de l'Aragó, però que no es troben en la resta dels dominis català i castellà. Com ja hem dit abans, només hi ha, dins del nostre lèxic, tres paraules d'aquest tipus: *xanca* (60),¹⁴ *tion* (162)¹⁵ i *galdrufa* (204).¹⁶

II. L'EVOLUCIÓ DURANT ELS DARRERS 40 ANYS

Un dels avantatges que trobem a l'hora d'estudiar el lèxic de Tolba és el fet de comptar amb fonts de dues èpoques diferents, amb la qual cosa podem analitzar els canvis que s'han produït al llarg dels últims anys. Les primeres dades ens les proporciona l'*ALEANR*, les enquestes del qual va dur a terme Manuel Alvar l'any 1964. Aleshores, el lèxic de Tolba es componia d'un 87,90% de mots catalans, d'un 11,39% de castellanismes i d'un 0,71% d'ara-

comprovem com tampoc no és una variant gaire estesa ni a l'Aragó ni a Navarra ni a la Rioja, ja que el cast. *librar* només apareix a Lo500, Na309, Z200, Hu301, Te307 i en forma pronominal a Na104 i 205.

14. Al mapa 154 de l'*ALDC* trobem *xancas* només als punts 93, 99, 100 i 108 i *xanques* als 106 i 115. A la làmina 1193 de l'*ALEANR* hi és *xanca*, dins el domini català, als punts Hu205, 401, 402, 404, 406 i 408 i fora en gairebé tota la província d'Osca no catalanoparlant (Hu101, 106, 107, 111, 112, 202, 203, 206, 207, 300, 302, 303, 304, 305, 400, 403, 405 i 407).

15. Al mapa 154 de l'*ALDC* s'atesta *tion* als punts 87, 89, 93, 94, 100, 106 i 108 i a la làmina 1313 de l'*ALEANR* a gran part de la província d'Osca (Hu100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 300, 301, 304, 400, 403, 405, 406, 407, 500, 600 i 601) i tres punts de la província de Saragossa (Z202, 400 i 605).

16. Com ja ens adverteix el *DCVB* (s.v. *galdrufa*), és una paraula pròpia de l'Aragó, tant dels pobles de parla castellana com dels de parla catalana. Igualment consta com a aragonesisme al *DRAE* (s.v. *galdrufa*).

gonesismes. Només quatre anys més tard, l'any 1968, van arribar a Tolba Joan Veny i Joaquim Rafel per fer les seves enquestes de l'ALDC. Llavors, les paraules catalanes constituïen un 87,09% del total; els castellanismes, un 12,58%, i els aragonesismes, un 0,33%. L'última font, cronològicament parlant, és la corresponent a la nostra recerca doctoral, realitzada durant l'any 2008, 44 anys després de la primera. En aquesta última font les formes catalanes són un 82,25%; els castellanismes, un 17,06%, i els aragonesismes, un 0,69%. Com es pot comprovar, el fet que més crida l'atenció és el gran percentatge de manlleus castellans que hi ha i, sobretot, com va creixent amb el pas del temps, minvant, lògicament, el nombre de mots propis del català. Aquesta tendència ja s'observa en el període de quatre anys que separa les enquestes dels dos atles lingüístics, en què el nombre de castellanismes s'incrementa en un 1,19%, i continua durant els següents quaranta anys fins al punt d'ampliar-se, respecte de 1968, un 4,48% més.

Hom es podria demanar —nosaltres ho hem fet— si aquest petit corpus¹⁷ donaria un imatge fidel de les proporcions entre paraules pròpies del català, castellanismes i aragonesismes; és per això que hem volgut consultar una recerca semblant d'una altra localitat aragonesa de parla catalana: la Codonyera. Segons l'estudi fet per Quintana (1977) entre els anys 1967 i 1974, el lèxic del català de la Codonyera tenia un 80,85% de mots catalans, un 18,39% de castellanismes i un 0,76% d'aragonesismes, xifres relativament semblants a les que ací hem analitzat. Així, doncs, creiem que, com a valors aproximatius, el nostre corpus és prou representatiu.

EPÍLEG

Aquesta comunicació, com el seu títol suggereix, no és més que una aproximació a l'estudi del lèxic del català de Tolba dels últims anys. En un futur, quan l'ALDC ja estarà acabat,¹⁸ ens agradarà de poder completar aquesta tasca amb una anàlisi més aprofundida de la totalitat dels materials de les fonts que hi hem fet servir.¹⁹ Tanmateix, de moment, creiem que la present contribució servirà com a punt d'introducció al coneixement del cabal lèxic de la llengua catalana de Tolba.

17. Els percentatges estan calculats, com és natural, només amb les respostes de les 264 entrades seleccionades: l'ALEANR aporta un total de 281 mots; l'ALDC, 302, i les nostres enquestes, 293.

18. Estem segurs que gràcies a la gran dedicació tant dels directors del projecte, el Dr. Joan Veny i la Dra. Lúcia Pons, com de llurs col·laboradores, Montserrat Badia, Núria Jolis i Montserrat Roma, aquest moment no trigarà gaire a arribar.

19. D'acord amb els consells que ens va donar el Dr. Ramon Sistac durant aquest col·loqui, seria molt profitós identificar, entre altres aspectes, quins castellanismes són generals a tot el domini lingüístic català, quins són propis del català d'Aragó o del català de Tolba, quins mots són comuns amb altres dominis lingüístics veïns, etc.

Quant a la qüestió de la filiació dels mots, com hem demostrat, durant aquests últims quaranta-quatre anys el lèxic de la parla local ha continuat a poc a poc, però de manera ininterrompuda, un procés de castellanització provocat per la situació de diglòssia que pateixen, no tan sols la gent de Tolba, sinó tots els aragonesos de parla catalana. Malgrat això, aquest gradual procés de castellanització no és, ni molt menys, el principal entrebanc per a la supervivència del parlar autòcton. A parer nostre, el veritable problema és la progressiva pèrdua de la transmissió generacional de la llengua pròpia, que provocarà, si no s'hi posa remei ben aviat, la desaparició d'aquesta parla. Esperem que les autoritats corresponents i tots els ciutadans aragonesos, sigui quina sigui la seva llengua materna, prenguin consciència de la riquesa cultural que aquest patrimoni lingüístic constitueix per a la nació aragonesa i concedeixin a la llengua de Jesús Moncada l'estatus que mereix i de què gaudeix a l'altra banda de la Noguera Ribagorçana.

RICARDO VIRUETE-ERDOZÁIN

Apèndix

Mots font de l'estudi

En negreta apareix l'enunciat de l'entrada segons apareix a l'ALDC. A continuació hi ha la resposta de la nostra recerca, seguida de les de l'ALDC i l'ALEANR. La numeració entre parèntesi indica el mapa o llista de l'ALDC, i aquella entre claudàtors, la làmina de l'ALEANR. El signe ~ indica que la resposta és igual a la testimoniada en la primera font.

1. **Rascar-se**: esgarrapar; ~ (6); ~ [1132].
2. Les **celles**: *cejas*; celles (14); cellas [1141].
3. Les **parpelles**: pàrpados; palpas (15); palpa de l'ull [1141].
4. Les **pestanyes**: pestanyas; pelets de l'ull (16); pestanyas [1142].
5. Les **trenes**: trena; trenas (24); trena [1136].
6. El **clatell**: cllatell; ~ (31); ~ [1135].
7. El **cervell**: cervells, cervell; cervell, cervells, sesos (32); cervells [1134].
8. La **coroneta**: coroneta; ~ (33); ~ [1134].
9. Els **forats del nas**: forats del nas; ~ (34); forat [1144].
10. La **galta**: galta; ~ (36); galdas [1146].
11. La **geniva**: ancia; ~ (47); ~ [1794].
12. Els **ullals**: caninas; ~ (50); canina [1151].
13. El **quixel del seny**: quixel del coneixement; quixel del cuneixement (52); quixel del *juicio* [1151].
14. **Mossegar** una poma: mossegar; ~ (53); ~ [1148].
15. Una **mossegada**: mossada; ~ (54); ~ [1148].
16. La **llengua**: llengua; ~ (59); ~ [1743].
17. La **nou del coll**: garganxó; gallet, boleta de la gola (60); nou [1153].
18. La **gorja**: garganxó, gola; gola (61); garganxó [1149].
19. Els **pulmons**: pulmons; ~ (63); pulmó [1153].
20. El **colze**: codo; ~ (66); colze [1158].
21. L'**espinada**: rosari; ~ de l'esquena (67); ~ [1158].
22. La **panxa**: panxa, tripa; tripa (68); tripa [1160].
23. El **llombrígol**: melic; ~ (69); ~ [1162].
24. El **fetge**: fetge; ~ (70); ~ [1658].
25. Els **ronyons**: rinyons; ~ (71); rinyó [1679].
26. Els **budells**: budells; ~ (76); ~ [1165].
27. L'**anca**: culera, cul; cadera (77); nalga [1749].
28. L'**esquena**: esquena; ~ (80); ~ [1161].
29. La **cama**: cama; ~ (84); ~ [1169].
30. La **cuixa**: cuixa; ~ (86); ~ [1161].
31. **Ajupir-se**: ajocà's; ~ (88); ~ [1169].

32. El **turmell**: tobillo, torterol; torterol (92); torterol [1684].
33. La **planta del peu**: pllanta, sola del peu; sola del peu (93), pllanta [1171].
34. **Descalç**: descalç; ~ (94); ~ [1174].
35. **Pessigolles**: cossiguetas; ~ (104); cosseguetas [1179].
36. Els **penellons**: sabaions; ~ (112); sabaió [1221].
37. Una **bofetada**: bufetada, bofetada; bufetada (114); bofetada [1177].
38. **Badallar**: badallar; ~ (117); ~ [1155].
39. **Rotar**: rotar; ~, fer un rot (119); ~ [1222].
40. **Esternudar**: esternudar; estarnudar (121); estornudar [1223].
41. **Mocar-se**: mocâ's; ~, llimplâ's (123); ~ [1224].
42. Un **mocador de mocar**: mocador; panyuelo (124); ~ [1249].
43. **Nausees**: ganas de vomitar, ànsias; ganas d'arrojar, ànsias (126); ànsias [1226].
44. **Vomitar**: vomitar; ~, arrojar (127); ~, arrojar [1227].
45. **Singlot**: hipo, sanlluc; sanlluc (129); sanlluc [1224].
46. **Respirar**: respirar; ~ (131); alentar [1228].
47. L'**alè**: alén; ~ (132); ~ [1227].
48. **Calfreds**: escalofrio; tremolins de fred (135); escafred [1229].
49. **Orinar**: pixar; ~, urinar (136); ~ [1235].
50. L'**orina**: pixats, pipí; urins, ~ (137); ~ [1235].
51. Les **lleganyes**: lleganyas; llaganyas (139); laganya [1236].
52. **Borni**: guerxo; ~ (142); ~ [1238].
53. Les **galteres**: paperas; galteras (144); golls [1198].
54. La **ma dreta**: dreta; ma ~ (145); ~ [1692].
55. La **ma esquerra**: esquerra; ma ~ (146); ~ [1190].
56. **Esquerrà**: esquerrer; ~ (147); ~ [1190].
57. **Geperut**: geperut; ~ (150); ~ [1192].
58. El **gep**: gepa; ~ (151); ~ [1191].
59. **Coix**: coix; ~ (153); ~ [1193].
60. Les **crosses**: muletas; ~ (154); xanca [1193].
61. **Tartamut**: tartamut; ~ (157); ~ [1199].
62. La **borradura**: salpullit; borradura (158); arrojó, ardorada [1202].
63. Un **bony**: bony; ~, moradura (160); ~ [1220].
64. Un **barb**: gra; ~ (161); granellada [1204].
65. Una **esgarrapada**: esgarrapada; esgarrinyada (163); ~ [1207].
66. El **xarampió**: sarrampió; ~ (165); sarrampion [1210].
67. La **diftèria**: diftèria; garrotillo, dictèria (167); diftèria, garrotillo [1211].
68. La **diarrea**: diarrea; cagarina, diarrea (169); diarrera, caguera [1212].
69. Els **calls**: callos; duresa (177); calls [1215].
70. Una **butllofa** a la pell: bambolla; si nyoreta (178); ~ [1216].
71. La **pell**: pell; ~ (L2); ~ [1132].
72. **Ull**: ull; ~ (L3); ~ [1680].
73. El **fel**: fel; ~ (L7); ~ [1675].
74. El **peu**: peu; ~ (L9); ~ [1673].
75. **Mut**: mut; ~ (L12); ~ [1191].
76. Les **faldilles**: faldetas; ~ (181); ~ [1257].
77. Els **enagos**: viso; ~ (183); sinaguas [1243].
78. Les **calces**: bragas; ~, pantalons (184); calçons [1244].
79. Els **calçotets**: cançoncillos; canzoncillos (191); calçoncillo [1245].
80. El **davantal**: devantal; ~ (198); ~ [1768].
81. Una **espartenya**: espartenya; ~ (206); espartenyas de cànem [1253].
82. Les **mitjes**: mitjas; ~, calcillas (210); ~ [1254].
83. Els **mitjons**: mitjons; ~ (211); mitjós [1254].
84. Les **arracades**: pedientes; ~ (213); pendientes [1259].
85. La **paret**: paret; ~ (217); ~ [1767].

86. Un **callerís** entre dues cases veïnes: callerís; callarís (221); ~ [873].
87. El **pany**: sarralla; ~ (228); pany [878].
88. El **forrellat**: forrellat; emforrellat (231); ~ [879].
89. El **picaporta**: picaport; ~ (233); ~ [882].
90. **Trucar** a la porta: trucar; ~ (234); ~, picar [883].
91. L'**estable**: corral; ~ (245); ~ [910].
92. La **menjadora**: pessebre; ~ (246); ~ [654].
93. La **cort** dels porcs: corraleta; ~ (248); ~ [912].
94. La **pallissa**: paller; ~ (252); ~ [96].
95. Les **golfes**: angorfa; ~, perxi (253); engorfa [1109].
96. L'**escala**: escaleras; ~ (254); ~ [919].
97. Els **graons**: escalera; escaleras (255); ~ [920].
98. El **dormitori**: habitació de dormir; habitació pa dormir (256); dormitori [922].
99. El **rentamans**: palanganero; trespeus (257); trespeu [923].
100. La **gibrella**: palangana; ~ (258); ~ [921].
101. La **tovallola**: tovalla; ~ (260); ~ [1703].
102. L'**armari**: armari; almari (261); ~ [925].
103. El **mirall**: espill; ~ (262); ~ [925].
104. La **pinta**: pinte; ~ (263); ~ [1707].
105. El **bressol**: cuna, bres; bres (265); bres [927].
106. El **matalàs**: colxó; ~ (267); colxon [934].
107. **Somniar**: sumiar; ~ (276); ~ [938].
108. L'**orinal**: orinal; ~ (278); barrenyo [924].
109. La **llar**: foc; ~ (284); ~ [952].
110. Els **llumins**: mistos; ~ (286); misto [955].
111. **Encendre** el foc: encendre; ~ (289); ~ [954].
112. **Ventar** el foc: bufar; ~ (291); ~ [957].
113. El **lligam** del feix: vencill; ~ (302); ~ [72].
114. La **destral**: estraleta; estral (303); ~ [408].
115. El **tascó** de partir objectes: falca; ~ (306); ~ [476].
116. La **flama**: flama; ~ (310); ~ [1757].
117. Una **guspira**: xispa; ~ (311); espurna [957].
118. El **caliu**: caliu; ~ (313); ~ [959].
119. La **cendra**: cendra; ~ (314); ~ [960].
120. La **xemeneia**: xumenera; ~ (315); ~ [965].
121. El **sutge**: fullinada; follinada (316); ~ [967].
122. Els **molls**: estenassas; ~ (319); ~ [1825].
123. Els **trespeus**: trespeus; ~ (321); trespeu [987].
124. Les **graelles**: parrillas; parrilla (324); esparrillas [990].
125. La **paella**: padella; ~ (328); paella [1016].
126. El **girapeix**: espumadera; ~ (329); espumadora [995].
127. L'**espelma**: vela; ~ (337); ~ [997].
128. El **ble**: torcida; torcida (339); moc [997].
129. L'**ansa**: ansera; ~ (343); ansera [1780].
130. La **gerra**: cànter; ~ (345); ~ [1660].
131. El **càntir**: silló; ~, xarra (346); xarra, xarró [1007].
132. La **galleda**: farrat, farrada; farrada (349); farrat, galleta [1095].
133. L'**alfabia**: tenalla; ~ (351); ~ [1010].
134. Els **plats**: pllats; pllats (356); pllats [1016].
135. Un **plat fondo**: pllats fondo; pllats soper (357); ~ [1016].
136. La **cullera**: cullera; ~ (360); ~ [1016].
137. El **ganivet**: cutxill; ~ (362); ~ [1693].
138. La **plata** de servir a taula: fuente; juente (368); ~ [1016].
139. El **berenar**: brenar; ~ (378); brenada, ~ [1055].

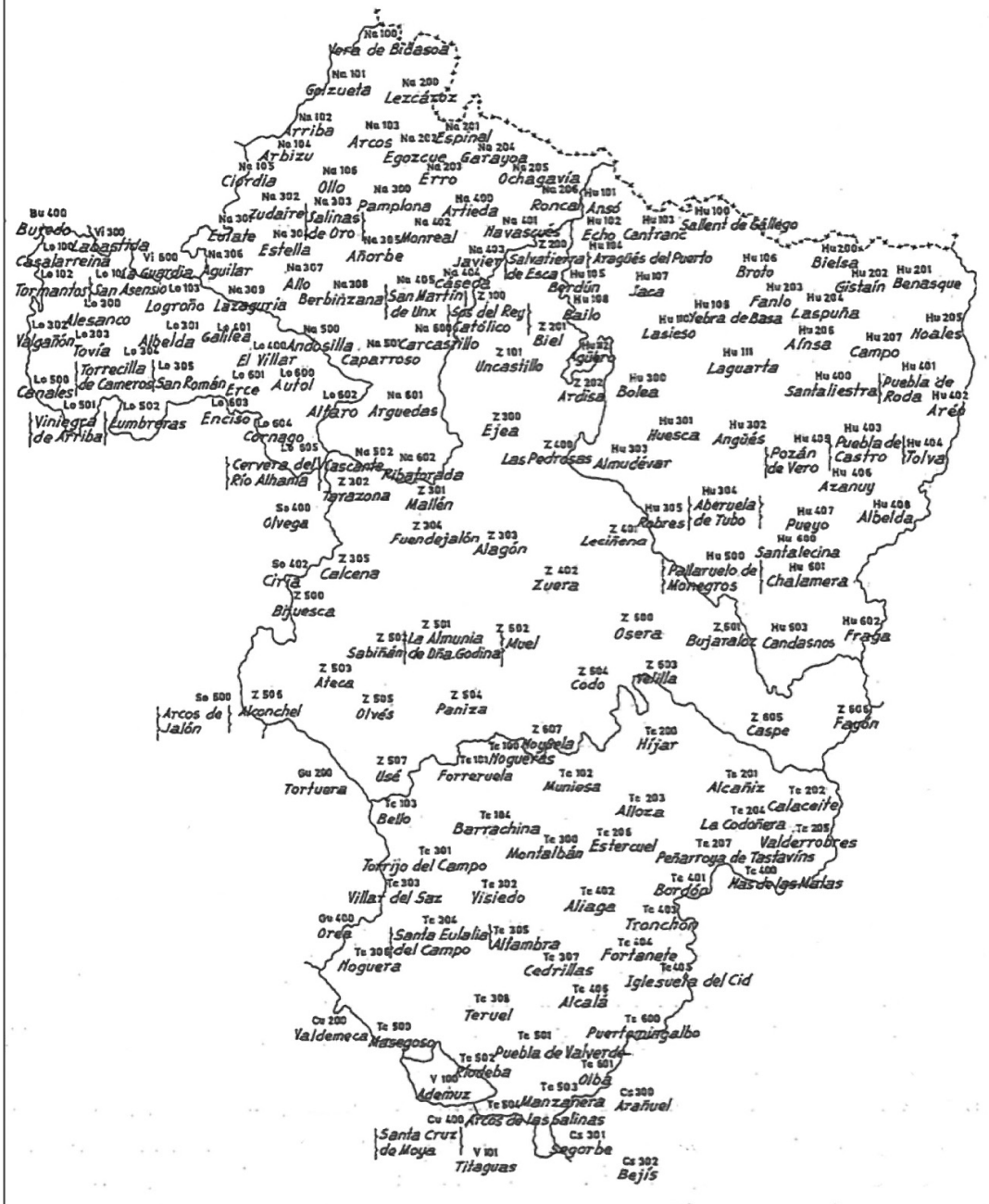
140. Una **truita**: tortilla; ~ (385); ~ [1071].
141. El **fregall**: esponja; espart (396); esparto [1076].
142. El **rebot**: dispensa; ~ (401); recocina [1080].
143. El **celler**: ciller; ~ (402); ~ [246].
144. El **safareig** de casa: llavador; ~ (405); ~ [1085].
145. **Estendre** la roba: estendre; ~ (417); ~ [1090].
146. Les **tissores**: estissoras; ~ (425); ~ [1827].
147. El **canó de les agulles**: canut; ~ (426); canyut [1099].
148. El **coixinet de les agulles**: coixinet; ~ (427); ~ [1100].
149. L'**agulla de cap**: agulla de cap; ~, agulla del capet blanc, agulla de cap negre (428); ~ [1824].
150. La **pols**: pols; ~ (433); ~ [1092].
151. Les **escombraries**: basura; ~ (435); ~ [1093].
152. **Escombrar**: escobar; ~ (436); ~ [1091].
153. La **teulada**: teulat; ~ (438); ~ [1113].
154. Les **teules**: teulas; ~ (439); teula [1113].
155. La **biga**: biga; ~ (442); ~ [1126].
156. Una **clivella**: grieta; asclle (448); asclla [1130].
157. La **clau**: clau; ~ (L14); ~ [888].
158. El **llit**: llit; ~ (L15); ~ [930].
159. **Beure**: beure; ~ (L16); ~ [1013].
160. El **sopar**: sopar; ~ (L18); ~ [1054].
161. **Festejar**: cortejar; ~ (449); seguir [1274].
162. El **conco**: tion, solteró; mosso vell (455); tio [1313].
163. L'**anell**: anell; ~ (463); ~ [1259].
164. L'**àpat de noces**: convit; dinar de la boda (469); dinar [1281].
165. **Amistançar-se**: ajuntà's, amigançà's; estar migançants (471); amigà's [1283].
166. Tenir un **desig** la futura madre: desig; ~ (476); ~ [1285].
167. **Parir**: parir; dar a llum, lliurar (478); lliurar [1286].
168. La **llevadora**: comadrona; ~ (479); partera [1288].
169. Un **avortament**: avorto; ~ (480); avort [1289].
170. Els **bessons**: bessons; jàmelos (482); ~ [1290].
171. El **bateig**: bautizo; batell (484); batell [1291].
172. **Bord**: fill de soltera; bordet, bort, espòsit (490); bort [1296].
173. **Criar**: popar; criar, dar el pit (492); donar la popa [1299].
174. **Desmamar**: desmamar, despopar; sacar la lleit (493); sacar el pit [1300].
175. Un **nen**: nen; ~ (498); ~ [1303].
176. Un **jove** (de 19 o 20 anys a 25): mosso; ~ (502); ~ [1305].
177. El **padrastr**: padrastr, padrastr; pairastre (505); pairastre [1785].
178. El **gendre**: gendre; ~, jove (510); jove [1732].
179. El **cosí germà**: primo; ~ (515); ~ [1309].
180. L'**hereu**: hereu; ~ (516); ~ [1310].
181. El **caganiu**: petit; rader (518); ~ [1311].
182. L'**avi**: padrino, iaio; ~, ~, abuelo (521); ~ [1314].
183. Un **vell**: vell; ~ (523); ~ [1679].
184. L'**extremunció**: estremunció; ~ (525); estremaunció [1342].
185. **Vetllar** un mort: vetllar; ~ (528); vetllar [1345].
186. El **taüt**: taüt, caixa; ~, ~ (531); ataüt [1346].
187. El **cementiri**: cementeri, fosar; ~, ~ (532); fosar [1347].
188. El **rector** de la parròquia: capellà; pàrroco, ~ (536); ~ [1349].
189. **Tractament del capellà**: mossen; ~ (537); ~ [1350].
190. La **rectoria**: abadia; ~ (538); badia [1351].
191. Els **escolanets**: monaguillos; escolanets (540); escolà [1349].
192. L'**església**: llésia; ~ (541); ~ [1669].

193. Un **ciri**: ciri; ~ (544); ~ [1352].
194. **Senyar-se**: senyà's; ~ (546); ~ [1714].
195. La **pica baptismal**: pila bautismal, pila pa bautiçar; pila del bautismo (548); pila de bautizar [1355].
196. **Blasfemar**: renegar; ~ (559); ~ [1359].
197. **El tió de Nadal**: tronca de Nadal; ~ (560); ~ [963].
198. **Cap d'Any**: an nou; cap d'an (561); cap d'any, any nou [1359].
199. **Els Reis**: Reis; ~ (562); ~ [1709].
200. **Carnestoltes**: carnistoltas; ~ (565); ~ [1364].
201. **Tots Sants**: Totsans; ~ (577); Tot-sants [1368].
202. **El dia dels Morts**: dia de las almas; ~ (578); almas [1369].
203. Les **bruixes**: bruixas; ~ (579); bruit-xa [1369].
204. La **baldufa**: galdrufa; ~ (585); ~ [1379].
205. **Jugar** a bales: jugar; ~ (588); ~ [1733].
206. La **fona**: fona; ~ (594); ~ [1722].
207. **Xiular**: siular; ~ (608); ~ [1419].
208. La **matinada**: maitinada; ~ (620); ~ [1498].
209. L'**alba**: ara ix el sol; apunta el dia (621); alba [1499].
210. El **migdia**: mesdia; middia (623); misdia [1500].
211. **Divendres**: divendres; ~ (628); ~ [1507].
212. **Diumenge**: dumenge; ~ (629); do-menge [1502].
213. La **tardor**: otonyo; ~ (636); sammi-guelada, tardagó [1510].
214. L'**hivern**: hivert; hivern (637); ~ [1511].
215. **Enguany**: enguan; ~ (639); ~ [1517].
216. **Demà passat**: passat demà, despús demà; passat demà (640); despús demà [1515].
217. **Ahir**: ahir; ~ (641); ~ [1512].
218. **Abans-d'ahir**: antes-d'ahir, despús ahir; antes-d'ahir (642); despús ahir [1513].
219. El **quart creixent**: creixent; quart ~ (645); ~ [1519].
220. La **lluna plena**: lluna pllena; ~ (646); ~ [1520].
221. El **quart minvant**: mingua; quart minguant (647); ~ [1521].
222. Un **remolí** de vent: revolví; ~ (654); revolvins [1528].
223. El cel **seré**: seré; ~ (655); ras [1532].
224. El cel **ennuolat**: núvel; ~ (656); ~ [1533].
225. Quina **xafogor!**: escalfor; xafegor (657); cauma [1536].
226. Els **núvols**: boiras; ~ (663); boira [1532].
227. **Ploure**: plloure; ~ (664); ~ [1545].
228. La **pluja**: plloure; plluguda (665); plluja [1544].
229. **Mullar-se**: banya's; ~ (670); ~ [1552].
230. **Eixugar-se**: eixugá's; eixugar (671); ~ [1553].
231. Un **llamp**: raio; ~ (673); ~, centella [1554].
232. Un **llampec**: rellàmpit; ~ (674); ~ [1555].
233. **Llampegar**: rellampaguear; rellampear (675); rellampear [1555].
234. L'**arc de Sant Martí**: arco iris; l'arco de Sant Juan (678); arco Sant Juan [1559].
235. Hi ha **boira**: boira; ~ (679); brom [1560].
236. La **rosada**: rugada; banyadura, ~ (680); banyadura [1562].
237. El **gebre**: ruada, escarxa; gel (681); roada [1564].
238. Els **flocs de neu**: volvas; ~ de neu (686); volva [1567].
239. **Tremolar** de fred: tremolar; ~ (688); fer tremolins [1230].
240. Un **llogaret**: aldea; lloc (693); ~ [1570].
241. La **drecera**: drecera; ~, dret (699); dracera [1575].
242. Una **muntanya**: montanya; muntanya (701); ~ [1578].
243. La **bagà** de la muntanya: obaga; ~ (703); ~ [1579].

244. La **solana** de la muntanya: solana; ~ (704); ~ [1580].
245. La **font**: font; ~ (711); ~ [1666].
246. El **rierol**: barranc; riuet (713); riu xic [1597].
247. Una **bambolla** d'aigua: bambolla; ~ (715); ~ [1596].
248. El **llot**: fang; tarquí (717); ensorro [1601].
249. El **bassal**: xarco; cllot (718); ~ [1608].
250. La **cova**: cova; ~ (738); ~ [1624].
251. El **pare**: papà; ~ (L20); ~ [1306].
252. La **mare**: mamà; ~ (L21); ~ [1307].
253. El **nèt**: nieto; ~ (L26); nèt [1309].
254. Els **frases**: fraris; frares (L28); frari [1786].
255. El **campanar**: campanal; ~ (L30); ~ [1355].
256. **Dilluns**: dillums; ~ (L38); dilluns [1503].
257. **Dimarts**: dimars; ~ (L39); ~ [1504].
258. **Dimecres**: dimecres; ~ (L40); ~ [1505].
259. **Dijous**: dijous; ~ (L41); ~ [1506].
260. **Dissabte**: dissabte; ~ (L42); ~ [1508].
261. L'**estiu**: estiu, verano; istiu (L51); estiu [1509].
262. **Avui**: avui; ~ (L52); ~ [1685].
263. Un **tro**: tro; ~, tronada (L57); ~ [1557].
264. La **neu**: neu; ~ (L58); ~ [1567].

3.

NOMBRE OFICIAL DE LAS LOCALIDADES

ALEANR, mapa núm. 3

Punts d'enquesta

cast. *puntos de encuesta*
fr. *points d'enquête*
it. *punti d'inchiesta*

ALDC, Punts d'enquesta

BIBLIOGRAFIA

- ALDC: Joan VENY / Lídia PONS, *Atles lingüístic del domini català*, vol. I-III, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001-2006.
- ALEANR: Manuel ALVAR / Antonio LORENTE / Tomás BUESA / Elena ALVAR, *Atlas lingüístico y etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja*, 12 vol., Madrid / Saragossa, Departamento de Geografía Lingüística del Consejo Superior de Investigaciones Científicas / Institución «Fernando el Católico», 1979-1983.
- Alvar López 1976: Manuel ALVAR LÓPEZ, *La frontera catalano-aragonesa*, Saragossa, Institución Fernando El Católico.
- DCVB: Antoni M. ALCOVER / Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* [consulta en línia: <http://dcvb.iecat.net>].
- DIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana, 2007 [consulta en línia: <http://dlc.iec.cat/>].
- DRAE: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA, *Diccionario de la lengua española*, 2 vol., 22a ed., Madrid, Espasa-Calpe, 2001.
- Martín Zorraquino / Fort Cañellas 1996: M. Antonia MARTÍN ZORRAQUINO / M. Rosa FORT CAÑELLAS, «La frontera catalano-aragonesa», dins Manuel Alvar (ed.), *Manual de dialectología hispánica. El español de España*, Barcelona, Ariel, 293-304.
- Quintana 1977: Artur QUINTANA, «El lèxic de la Codonyera», dins Germà Colón (ed.), *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 223-233.
- Veny 1991: Joan VENY, *Mots d'ahir. Mots d'avui*, Barcelona, Empúries.
— 2002: Joan VENY, *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*, 13a ed., Palma de Mallorca, Moll.
- Viruete-Erdozáin 2007-2008: Ricardo VIRUETE-ERDOZÁIN, «Aproximació a la morfologia verbal del català de Benavarri (Osca)», *AFA*, LXIII-LXIV, 99-128.